

Тони Морисон

КАКО ВРЕДНОСТИ МОГУ ДА СЕ ПОДУЧАВАЈУ НА УНИВЕРЗИТЕТУ¹

То је право питање и мислим да је и пригодно прво које скреће поглед са сродног питања, које му можда и претходи: *га ли* универзитети треба да подучавају вредности? То „да ли” провлачи се кроз дебате позног двадесетог века у неколико облика. Поједине дисциплине се поносе тиме што су им интелектуална истраживања лишена вредности, а потрага за „објективношћу” у сржи је њихових тврдњи, тврдњи које се тумаче као оно што издиже те дисциплине далеко изнад интерпретативних дисциплина.

Ипак, експлицитно или имплицитно, универзитет је увек подучавао (а под тим подразумевам испитивао, процењивао, постављао, потврђивао) вредности, и верујем да ће увек пратити путању свог порекла или кружити њоме. Када је високо образовање иступило или демонстративно ишетало из цркве (уз дозволу владара, одобрење бискупије или еснафских повеља), оно се одвајало од црквеног управљања, јер су црквене школе и библиотеке биле образовни центри, па се очекивало да већина студената прима наређења, односно да се зареди (што се и дешавало), али високо образовање није залупило за собом врата катедрала или капије калвинистичких парохија. Свештено наставно особље понело је са собом своја верска уверења и прекупације. Попут других институција високог образовања, Принстон је основала група лаика и свештеника који су, због неслагања око верских уверења и ширења тих уверења међу студентима, напустили одређени факултет који су основали неки други свештеници и лаици. Оснивање универзитета никада се није тумачило као напуштање црквеног учења него као отискивање у узбудљивији и захтевнији домен спајања вере с разумом: примене разума на веру и вере на световно, те одбацивања сенке схоластицизма под којом су обоје били. Историја моралне филозофије и њене трансформације у хуманистику може да се интерпретира као расправа са и међу дефиницијама разума, његовог статуса у духовном животу, те његовог утицаја на моралну оријентацију, а не на веру.

Генеза високог образовања је нескривено теолошка и савесно прожета вредностима за којима трага. Нема много сврхе, а сасвим сигурно ни времена, да се позабавимо еволуцијом универзитета до садашњег стања блокираности поводом вредности и етике. Можемо само да приметимо да је универзитет, већим делом, одбацио теолошко рухо и препустио те високе циљеве одсецима, верским школама и богословијама, а себе заоденуо у огртач морала сачињен од комада тканине протканих просветљеним и претпросветитељским тезама: да је знање једно добро; да ће се правилно обучавањем ум окренути врлини; да је високо образовање посвећено обучавању вођа да замисле, ако не и остваре, пожељну будућност.

¹ Излагање у Центру за људске вредности Универзитета Принстон, 27. априла 2000. године, објављено у часопису *Michigan Quarterly Review* 40.2 (2001): 273–278.

Универзитет је себе и своју мисију преосмислио као одговор на велике историјске преокрете: ратове, економске промене, нове популације, и тако даље, и с акумулирањем новијег, бољег и лакше доказивог знања у наукама, дошло је до драматичног заокрета у циљевима на универзитетима, који је поједине можда нагнао на помисао да секуларно образовање које универзитет нуди тежи само вредности лишеном, објективном, чистом истраживању, анализи и објашњењу. Ипак, данас се биолошке и медицинске науке непрестано трансформишу услед етичких последица сопствених иновација. Слично томе, образовање у области права сами правници претресају применом нових технологија на концепте правде. Разне дисциплине одговарају на модерна етичка питања с истом жестином која је карактерисала њихове претходнике, древне, средњовековне или колонијалне. Иако нико не сугерише да су корпоративни и комерцијални интереси на универзитетима невини а не прикривени, упорно се истиче да ти интереси на неки начин треба да служе „јавном добру”. Због тога је истинска или замишљена потрага за „добротом” у неком облику и даље саставни део језика оправдавања и легитимизовања на универзитету.

[...] ојсџанак можда зависи од љреласка са професије хуманисџичкој инџелекџуалца на позив хуманисџичкој инџелекџуалца, без обзира на ојасносџи демајоџије. Ако криџичка љлајформа и даље буде ојворена, шарлајани ће биџи разоџкривени.

Управо у тај контекст се смешта питање: како да се подучавају вредности? Већ се спроводи неколико иницијатива на многим универзитетима (међу којима је свакако и Принстон) које представљају својеврсну секуларну проповедаоницу: охрабривање волонтерског рада; најаве да ће се високо ценити и награђивати студенти који раде у јавној служби; спровођење мера политике од стране администратора да би се њихове популације заштитиле и одбраниле од злостављања и напада на њихову слободу и безбедност; опрезни и посредовани одговори на законе о грађанским правима; редовне добро-

вољне провере због евентуалних неједнакости у представљању; оснивање института и центара који се финансирају управо да би се рекламирала и следила етичка питања и придружени проблеми усађивања вредности (а важно место међу њима заузима спонзор ове конференције, Универзитетски центар за људске вредности). Ти напори (који неретко наилазе на огорчено противљење) могу да усаде у студентску популацију озбиљност са којом универзитет приступа овим питањима, озбиљност која наглашава и појашњава универзитетску дефиницију заокруженог и софистицираног образовања. Али институционалне директиве понекад постану формулаичне, попут некаквог јеловника фраза, курсева и привремених облика понашања које студент може да проба а да их не прогута. Циничније речено, оне функционишу као „фикције”, народни костими које место учења носи да покрије голотињу префињене, искључиве доминације.

Но, док се напади на школску молитву, верске симболе на школском поседу и контролу наставних планова и програма, као и захтеви за свима њима, претварају у правне случајеве који се решавају у судовима, неретко подсећајући на

раздвојеност државе и цркве, тај правни пут истовремено избегава и истиче једно друго питање: не да ли или како, него које. Које вредности, као дело или симбол, једна образовна јавна институција треба да одбаци, пригрли или толерише? Инсистирати на томе да не треба да пригрли ниједну, да треба да остане неутрална, да не треба да осуђује него да редом толерише вероисповести, религиозност и атеисте, подразумева толико истанчан осећај и будност да би могло да постане апсурдно кад не би напросто ометало. Зашто школе не би радиле на верске празнике? Зашто би се ти празници називали *holi* као у *holy days*, свети дани?² Зашто би се дозвољавало да богомоље учествују у школским и академским догађајима? Само сугеришем колико је порозна та „раздвојеност” цркве и државе, колико су неповратно испреплетани наши животи, праксе, па и језик којим изражавамо страсна уверења о томе шта значе добро, етички и морално, или шта би требало да значе. Сугеришем и колико је жустар сукоб између разума и вере, генетике и окружења. То су Велике расправе двадесет првог века док се борба за побољшање света наставља. То је познат терен којим се креће хуманистичко истраживање. Недавна истраживања су разматрала да ли је наше поимање или било које поимање секуларног морала „универзално”. Да ли су читави скупови знања заправо тајне агенде угњетавања. Да ли је „зло” једноставно другачија естетика. Да ли насиље одликује властита „лепота” у уметности, културној пракси и политици.

Немам оригиналних идеја поводом тога и у том погледу. Мукотрпна путања којом је универзитет кренуо како би се ослободио схоластицизма и пригрлио хуманизам јесте сама по себи најбољи пример размера тог питања. Чини ми се, међутим, да на предметима које предајем, материјал који студентима дајем да читају, дијалог који следи пошто прочитају одабране текстове, као и конкретна аргументација на коју их наводим, сви заједно чине део стратегије коју користим да пренесем вредност. Али можда то није најважнији део. Знам, као што знате и ви, јер сам и сама била студент, посматрала сам наставно особље и предавала сам на многим факултетима, да наше личне вредности испливају. У свему што кажем, напишем или урадим, колико год се трудила да станем између, или да останем по страни или да пређем преко питања етике и вредности док траје дискусија, мој став је познат или докучив. Ако подстичем строго и само естетска тумачења, тиме јасно стављам до знања где ја видим убедљиве, историјске аспекте књижевности. Ако инсистирам само на политичком разумевању тих текстова, и то представља подучавање вредности. Ако сам задовољна или равнодушна према ритуалима прочишћења правосудног система у доменима опхођења према младима и мањинама, то представља моћан вредносни суд који је очигледан чак и кад се не изговори. Да ли је моја критика плодносна или се своди на префињено прозивање или спуштање?

Оно што мислим и радим већ је уписано у начин на који предајем, у мој посао. Тако и треба да буде. Подучавамо вредности тиме што их имамо. Да ли приморавамо или мамимо или убеђујемо друге да их деле или не, да ли смо равнодушни према етици других људи или не, да ли је прихватамо или не, да ли нас забавља идеја да вредност може да се подучава, да ли смо отворени за могућност да нас убеде да подржавамо вредности супротне нашим – све те могућности и стратегије

² Енг. *holiday* значи „празник”. (Прим. ђрев)

су важне. Инхерентна одлика универзитета јесте да се он не задржава на испитивању дискурса бременитог моћи и прожетог вредностима, него да такав дискурс и производи. Много научног истраживања је неретко, па и по навици, уплетено у идеологију или се њоме води. Пошто као хуманисти знамо да је то случај, прихватање те чињенице је пожељније од маске незаинтересованости. У сваком случају, постаје обавезно за нас као грађане/научнике на универзитету да прихватимо последице сопствених улога обележених вредностима. Свидело нам се то или не, ми смо парадигме сопствених вредности, рекламе сопствене етике, што је посебно приметно кад настојимо да подржавамо образовање ослобођено етике и неоптерећено вредностима. Сада питање како да подучавамо вредности постаје мање напетно. Како да се опходимо једни према другима? Према људима из исте професије? Како да одговоримо на професионално и политичко лукавство, на сирову и сирову амбицију, на муке оних који су изван наших зидина? Шта смо ми лично спремни да жртвујемо, чега смо спремни да се одрекнемо зарад „јавног добра”? Какву смо одштету лично спремни да платимо? С каквим ризичним, непопуларним истраживањем смо спремни да се ухватимо укоштац?

Еволуција (или деволуција, у зависности од тачке гледишта) универзитета у интернет високог образовања, у ком су текстови и њихова тумачења засновани на подацима, испитивања су постала рутинска, а стручњаци заузимају место професора, не може се ограничити на фантазију. Идеје у правцу управо такве експанзије већ се претачу у праксу, а тешко је порећи вредност тога у заједницама Трећег света, као и у оним руралним и запостављеним. Али сумњам да ће масовно преобраћање у *www.com* универзитете бити наша коначна или скоро будућност само стога што је људска потреба за окупљањем од примарног значаја. А још један разлог за опстанак традиционалнијих универзитета (где живе особе комуницирају са студентима насупрот виртуелним особама, што доприноси ономе што се зове „студентски живот” и последичним добробитима) лежи у томе што опстанак можда зависи од преласка са *професије* хуманистичког интелектуалца на *џозив* хуманистичког интелектуалца, без обзира на опасности демагогије. Ако критичка платформа и даље буде отворена, шарлатани ће бити разоткривени.

Пострегановски пословни центри вратили су велики део академског и јавног дискурса у деветнаестовековни либерализам. Да би се изборио са погубним ефектима те комбинације носталгије и лицемерја, универзитет не мора да се враћа на своје пресредњовековне, средњовековне или колонијалне изворе да би оживео шире и разноврсније појмове врлине, грађанства, слободе и способности реаговања. Уместо тога, може да нагађа о будућности у којој сиромашни још нису, нису сасвим, сви мртви; где недовољно представљене мањине нису баш све у затворима. По том рецепту за америчку питу у ком друштво са све тврђом кором богатих наставља да се ослања на оне које садржи и спутава, на киптеће, болне сиромаше, смишљање стратегија и ажурирање начина на које се вредности подучавају постаје критично. Ако универзитет не схвати озбиљно и ригорозно своју улогу чувара ширих грађанских слобода, преиспитивача све сложенијих етичких проблема, те слуге и заштитника дубљих демократских пракси, онда ће то неки други режим или група режима учинити уместо нас, упркос нама и без нас.

(С енилеској њревела Аријана Лубурић Цвијановић)